

DENİZ HÂKİMİYETİ TEORİSİ BAĞLAMINDA 1459-1476 ARASI OSMANLI DEVLETİ'NİN KARADENİZ SİYASETİNİN İNCELENMESİ

Timuçin ARSLAN*

Özge KURŞUN*

Özet

Karadeniz geçmişten bu yana hem kıyıdaş ülkeler hem de küresel siyaset açısından jeopolitik önemini korumaktadır. Jeopolitik, *coğrafi alandaki etkileşimleri ve bunlardan kaynaklanan güç mücadelelerini irdeler*.¹ Bu açıdan Karadeniz, İstanbul ve Çanakkale Boğazları ile ilgisi olması, Akdeniz'de (Ege) etkin olmak isteyen kıyıdaş ve siyasi, askeri ve ekonomik olarak etkin olmayı amaçlayan devletler için değerlidir. Tarihte Rusya'nın Akdeniz'e inmek için Osmanlı Devleti ile girmiş olduğu rekabet, 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı'nda yaşanan gelişmeler, Rusya'nın Karadeniz'de donanma açısından Türkiye ile rekabet halinde olması Karadeniz'in jeopolitik önemini ortaya koymuştur.

Bu çalışmada Osmanlı Devleti'nin 1459-1476 arası dönemde Karadeniz'e yönelik izlemiş olduğu siyaset Alfred T. Mahan tarafından ortaya koyulan Deniz Hâkimiyeti Teorisi açısından ele alınacaktır. Bu teoriye göre bir ülkenin deniz gücünü ve ulusal gücünü etkileyen unsurlar olarak coğrafi konum, ülkenin fiziki yapısı, arazinin büyüklüğü, nüfus sayısı, halkın karakteri ve hükümetin karakteri olarak belirlenmiştir. 1459-1476 arasında devletin izlemiş olduğu siyaset teorisi ile test edilerek Mahan'ın ortaya koymuş olduğu teori açısından Osmanlı Devleti'nin Karadeniz siyasetinde ne kadar başarılı olduğu ortaya konulacaktır.

Karadeniz'in jeopolitik değeri tarihin her aşamasında olduğu gibi Osmanlı Devleti zamanında da öne çıkmıştır. Bu bağlamda Fatih Sultan Mehmet, İstanbul'un fethinden sonra yönünü Anadolu ve Rumeli'ye çevirmiştir. Karadeniz'in önemini görerek bir Karadeniz siyaseti gütmüştür.

Fatih'in Karadeniz siyaseti, içine kısaca Boğazların güvenliğini sağlamak, Karadeniz'i bir Türk denizi haline getirmek, Bizans kalıntısı despotlukları ortadan kaldırarak Hristiyan devletlerin Doğu Roma'yı yeniden canlandırma ümitlerini yok etmeyi alır. Bu hedefler doğrultusunda Fatih içte ve dışta Karadeniz'de hâkimiyet kurmak isteyen beylik ve devletlerle mücadele etmiştir. Karadeniz'in Anadolu yakasında Cenevizlilerden Amasra'yı, Candaroğulları'ndan Sinop ve havalisini almış, Trabzon Rum İmparatorluğu ile mücadele ederek Trabzon'u ele geçirmiştir. Dışta ise Altın Orda Devleti topraklarında kurulan Kırım Hanlığını kendine bağlamış, Eflak ve Boğdan Prenslikleri'ni kontrol altına almıştır. Bu arada III. Ivan'ın hüküm sürdüğü Moskova Knezliği, bu dönemde Altın Orda tehdidi altında olduğu için Osmanlı ile ilişkilerini iyi tutmaya çalışmıştır ancak Knezlik IV. Ivan'la birlikte Çarlık olunca Kırım ve dolayısıyla Karadeniz'de Osmanlı ile tekrar rekabete girecektir.

Deniz hâkimiyeti teorisi açısından 1459-1476 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Karadeniz siyaseti incelendiğinde, devletin mevcut coğrafi konumundaki etkisini ve arazisinin büyüklüğünü arttırdığı tespit edilmiştir. **Karadeniz'in** bir Türk denizi haline gelmesi mevcut coğrafyada ve dönemin uluslararası siyasetinde de etkinliğin artmasına katkı sunmuştur. Katılan yeni topraklarla beraber nüfus sayısı artarken, izlenen iskân siyaseti Osmanlı Devleti'nin siyasetine uygun bir şekilde ilerlemiştir. Bu dönemde hükümetin fetih veya egemenliği genişletme siyaseti izlediği görülmüş, halkın ise devletin bu politikasını desteklediği tespit edilmiştir. Genel bir açıdan bakıldığında deniz hâkimiyeti teorisi açısından Osmanlı Devleti'nin Karadeniz siyasetinin başarılı olduğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Deniz Hâkimiyeti Teorisi, Jeopolitik, Karadeniz, Osmanlı Devleti

EXAMINATION OF BLACK SEA POLITICS OF OTTOMAN EMPIRE BETWEEN 1459-1476 IN THE CONTEXT OF SEA POWER THEORY

Abstract

Black Sea maintains its geopolitics importance both in terms of riparian countries and global politics from past to present. Geopolitics examines interactions in geographical area and power struggles resulted from these

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Trakya Üniversitesi SBE Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler ABD, timucin.arslan@hotmail.com

* Yüksek Lisans Öğrencisi, Akdeniz Üniversitesi SBE Tarih ABD, ozgekursun1@gmail.com

¹ Alexandre Defay, *Jeopolitik*, (Çev.) İsmail Yerguz, Dost Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005, s.8.

interactions. Black sea, in this respect, is significant for the riparian states that politically, militarily and economically desire to be effective in Mediterranean Sea, as it is related to İstanbul and Dardanelles (Çanakkale) Straits. The competition Russia gets into with Ottoman Empire to enter in Mediterranean Sea, The developments in Georgia-Russia War 2008 and the competition between Russia and Turkey upon navy have emphasized the importance of Black Sea.

With this study, Ottoman Empire's policy towards Black Sea will be considered with regard to Sea Power Theory propounded by Alfred T.Mahan. According to this theory, the factors that affect sea power and national power are geographical position, physical structure of the country, acreage, population and nature of nation and state. How successful the politics of Ottoman Empire towards Black Sea will be revealed in terms of the Mahan's theory by testing the politics of Ottoman Empire in 1459-1476 with the theory herein.

The geopolitics of Black Sea was prominent during the time of Ottoman Empire as well as it has been throughout history. Accordingly, II. Mehmed known as Conqueror diverted his attention to Anatolia and Rumelia after the conquest of İstanbul. He conducted Black Sea politics as he realized the importance of Black Sea.

Fatih's Black Sea politics briefly includes the purposes providing the security of the straits, converting Black Sea into a Turkish sea and destroying the hopes of Christian States upon revitalization of The Eastern Roma Empire by wiping out the despotism inherited from the Byzantium. In accordance with these purposes, Fatih fought against the principalities and states that desire to dominate Black Sea both inside and outside. In the Anatolian side of Black Sea, he took Amasra from Genoese and Sinop and its environs from Jandarids and also he conquered the Trabzon fighting against The Empire of Trebizond. On the outside, He annexed the Crimean Khanate established in the land of the Golden Horde and took the control of the Romanian principalities (Wallachia, Boğdan-currently known as Moldova, Ardeal). The Grand Duchy of Moscow ruled by III. Ivan tried to get on with Ottoman Empire as it was under the threat of the Golden Horde but when The Grand Duchy of Moscow would be Czarism with IV. Ivan, it would again enter into competition with Ottoman Empire in Crimea, accordingly in Black Sea.

When Ottoman Empire's Black Sea politics is examined in terms of Sea Power Theory, it was determined that the empire increased its influence in its present geographical location and acreage. Black Sea's being a Turkish sea contributed to the increase in activity in the present geography and in the international politics of the period. As the population increases with the new lands acquired, the settlement politics pursued in that time proceeded in accordance with Ottoman Empire's policy. In this period, it was observed that the government followed the policy of conquest or the policy upon expansion of the sovereignty and also it was determined that the nation supported this policy. When evaluated from a general point of view, it was detected that Black Sea politics of Ottoman Empire worked out in terms of the Sea Power Theory.

Key Words: Sea Power Theory, Geopolitics, Black Sea, Ottoman Empire

GİRİŞ

1453 yılında İstanbul'un fethi ile Osmanlı Devleti'nin jeopolitik önemi olan İstanbul'a hâkim olması ile beraber Anadolu coğrafyasında ki fetih hareketleri de devam etmiştir. Devletin sınırlarını genişletme politikası ve mevcut yüzyıllarda denizlerin ticaret açısından önemi göz önüne alındığında Karadeniz kıyıları önemli bir konumda bulunmaktaydı. Balkanlarda sınırlarını genişleten Osmanlı Devleti çalışmanın hazırlandığı dönemde Karadeniz'de de egemenlik alanını genişletmeye başlamıştır. Hem siyasi egemenlik alanının genişlemesi hem de bu iç denizde etkin olabilmek adına Karadeniz'e yönelik fetih politikası geliştirmiştir. Osmanlı Devleti'nin burada egemenlik alanının genişlemesi ilerleyen yüzyıllarda Çarlık Rusya'sı ile rekabetinin önemli bir alanı olacak, Türkiye Cumhuriyeti'nin kurulması ile Soğuk Savaş ve sonrası dönemde çeşitli rekabetler nedeniyle uluslararası politikada öne çıkacaktır. Bu bilgi göz önüne alındığında şu açıklama yapılabilir, tarihsel süreçten günümüze Karadeniz'in jeopolitik önemi giderek artmakta ve uluslararası ilişkilerde öne çıkan konular arasında yer almaktadır. Bu durum da göz önüne alındığında 1459-1476 dönemi Osmanlı Devleti'nin Karadeniz siyasetinin incelenmesinde jeopolitik bir teori olan deniz hâkimiyeti teorisi tercih edilmiştir. Teorinin denizlere önem vermesi ve Osmanlı Devleti'nin ilgili dönemlerde fetihler gerçekleştirmesi çalışmada ilgili teorinin seçilmesini sağlamıştır.

Devletin bölgeye yönelik izlemiş olduğu siyasetin anlaşılması ve yorumlanması sürecinde Max Weber'in anlamacı/yorumlamacı yaklaşımından faydalanılacaktır. Anlamacı veya yorumlamacı yöntem “*aynı zamanda bir kimsenin kendisi adına anlam ifade eden bir amaca yönelmesini yorumlamaya ve kavramaya yarar. Yorumlama eylemi de söz konusu kimsenin eyleminin rasyonel amacını belirleyebilmek için yapılır. Bu yöntem insanın kendisini, oyuncunun ya da oyuncuların yerine koyarak tarihsel*”² veya güncel/gelecek olaylar hakkında yorumlama, tahminde bulunma imkânı sunmaktadır. Yine çalışma hazırlanırken ikincil kaynaklardan incelenmeler yapılmıştır.

Çalışmanın ana konusunu oluşturan Karadeniz'in tanımının yapılması veya sınırlarının belirlenmesi tarihsel süreçten günümüze kadar olan jeopolitik öneminin anlaşılmasına katkı sunacaktır. Çeşitli tanımların yapılmış olması ile beraber Karadeniz bölgesinin sınırları şu şekilde açıklanabilir, “*Karadeniz, coğrafi olarak, yarı kapalı bir denizdir. Uluslararası hukuka göre, yarı kapalı deniz, iki ya da daha çok devlet tarafından çevrilmiş ve dar bir çıkışla diğer bir denize bağlanan deniz olarak tanımlanmaktadır. Bu tanım, açık bir biçimde, altı kıyıdaş ülke (Bulgaristan, Romanya, Ukrayna, Rusya Federasyonu, Gürcistan ve Türkiye) tarafından çevrelendiği için Karadeniz'e de uymaktadır.*”³ Genel bir açı ile bakıldığında Karadeniz'de bugün 6 ülkenin egemenliği bulunmaktadır.⁴ Ancak bu ülkeler içerisinde siyasi ve deniz kuvvetleri açısından Türkiye ve Rusya öne çıkmaktadır. Diğer ülkelerin bu deniz ile ilgili izlemiş olduğu siyaset ise her iki ülke tarafından dikkatli bir şekilde izlenmektedir. Örneğin, Karadeniz'de Rus-Türk deniz kuvvetleri dengesi, 2008 Gürcistan-Rusya Savaşı'nda ABD savaş gemilerinin durumu, Kırım'ın Rusya tarafından ilhakı diğer ülkelerde yaşanan gelişmelerin bu iki ülkeye etkisini ortaya koymaktadır. Türkiye açısından ise 1936 Montreux Boğazlar Sözleşmesi Türkiye'nin Karadeniz'de yaşanan gelişmelerde etkin olmasına neden olmaktadır.

Karadeniz ile ilgili yapılan çalışmalarda, Osmanlı Devleti'nin çeşitli yüzyıllarda siyaseti ve Türkiye'nin uluslararası ilişkilerde mevcut durumu ifade edilirken sıkça kullanılan kavram olan jeopolitik bu çalışmanın bir diğer ana unsurunu oluşturmaktadır. Yukarıda da ifade edildiği şekilde jeopolitik, coğrafi konumu esas alan bir inceleme yapmaktadır. Jeopolitik kavramını ilk kez İsveçli Prof. Rudolf Kjellen kullanmıştır. Kjellen jeopolitiği, “*coğrafi oluşum ya da mekân içinde, devletin bilimsel olarak tetkik edilmesidir*”⁵ şeklinde ifade etmiştir. Daha net bir ifade ile jeopolitik, “*bir devletin savunma politikasını ve savunma stratejisini coğrafi faktörü dikkate alarak planlama esasıdır. Jeopolitik; devlet, coğrafya ve politika üçlüsünün ilişkisine, etkileşimine yoğunlaşmaktadır.*”⁶

Jeopolitik teorilerden biri olan deniz hâkimiyeti teorisi ise A. Thayer Mahan tarafından ortaya konmuş bir jeopolitik teoridir. İlerleyen sayfalarda geniş bir şekilde ele alınacak teori ile ilgili olarak bilgi verilmesi gerekirse teoride Mahan deniz gücünü etkileyen unsurlar olarak 6 koşul

² Demokkan Demirel, “Max Weber'in Sosyoloji Kuramı”, Turkish Studies, Sayı 8, 2013, s.364, http://turkishstudies.net/Makaleler/987658737_25demirel%20demokan%20sos-361-369.pdf, (04.02.2017)

³ Gökhan Koçer, “Karadeniz'in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi”, *Uluslararası Deniz Hukuku'nda Kıyı Devletin Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu Trabzon 2011*, <http://www.orsam.org.tr/files/Kitaplar/2tr.pdf#page=28>, s.30, (04.02.2017)

⁴ Karadeniz'in tanımı ile ilgili olarak Koçer çalışmasında şu ifadeleri kullanmıştır, “*Uluslararası ilişkilerde, bir bölge olarak Karadeniz bölgesinin tanımı ise, bugün artık “geniş” olarak yapılmaktadır. Bu geniş tanım, “dar” tanımdaki kıyıdaş ülkelere ek olarak, Moldova, Ermenistan ve Azerbaycan'ı da kapsamaktadır. Bunun da ötesinde bir tanımlamayı kabul eden Karadeniz Ekonomik İşbirliği Örgütü'nün üye sayısı ise 12'dir (altı kıyıdaş ülke + Arnavutluk, Azerbaycan, Ermenistan, Moldova, Sırbistan, Yunanistan).*” Koçer, a.g.m. , s.30

⁵ Tayyar Arı, *Uluslararası İlişkiler Kuramları-I*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013, s.64.

⁶ İsmail Ermağan, “Uluslararası İlişkilerde Çatışma ve İşbirliği Olgularına İlişkin Teoriler” *Siyaset Bilimi'nde Kuram-Yöntem-Güncel Tartışmalar*, 2.Baskı, Derleyen: A. Baran Dural, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013, s.411.

öngörmüştür. Çalışma ise Osmanlı Devleti'nin bu 6 koşul incelenerek teori açısından ne kadar başarılı olup-olamadığını incelemektedir.

Son ana unsur olarak ise 1459 yılından önce Osmanlı Devleti ve Karadeniz'de ki mevcut durumun açıklanması gerekmektedir. XV. Yüzyıl Osmanlı Devleti için tam bir dönüm noktası olmuştur. 1402-1413 arası Fetret Devri yaşayan Osmanlı Devleti, Çelebi Mehmet'in tahta çıkması ile tekrar Anadolu birliğini sağlamaya çalışmıştır. Ardından tahta geçen II. Murad Haçlılarla mücadele ederek II. Kosova Savaşı (1448) ile Haçlıları ağır bir yenilgiye uğratmıştır. Bu dönemde Osmanlı yükselişi II. Mehmed'in tahta çıkması ile perçinlenmiştir. İstanbul'un fethi ile Doğu Roma İmparatorluğu ortadan kalkmış, yeniçağ başlamıştır. Bu fetihle Akdeniz- Karadeniz arası geçiş sağlanmış, deniz ticaret yolları Osmanlıların eline geçmiştir. Böylelikle Akdeniz, Karadeniz'de tamamen egemen olmak, bu kıyılara egemen olan diğer devletleri etkisiz hale getirmek ve Anadolu'da Türk ve İslam birliğini sağlamak daha da kolaylaşmıştır. Bu amaçlarla Fatih, Balkanlar'da ve Anadolu'da bir dizi fetih hareketlerine başlamıştır. Bu fetih hareketlerinin bir ayağını Karadeniz'in fethi oluşturur. Bu dönemde Karadeniz'de Amasra'da Cenevizliler, Kastamonu-Sinop dolaylarında Candaroğulları Beyliği, Trabzon ve çevresinde Trabzon Rum İmparatorluğu, Kırım'da iktidar mücadelesi veren Kırım Hanlığı, kuzeyinde Moskova Knezliği, Karadeniz'in kuzey batı kıyılarında Eflak ve Boğdan Prenslikleri gibi bir takım devletler faaliyet göstermekteydi. Karadeniz'de durum böyle iken Fatih burada tam bir hâkimiyet kurmak istemiş ve fetih hareketlerine başlamıştır.

I.TEORİK ÇERÇEVE: DENİZ HÂKİMİYETİ TEORİSİ

Mahan deniz hakimiyeti teorisinde bir ülkenin deniz gücünü etkileyen unsurları sayarken altı kriter belirlemiş ve bunu açıklamıştır. Mahan “Deniz Harbi Üzerine” isimli eserinde kriterleri açıklamak ile birlikte ülkelerin denizlerle ilgili politikalarını siyasi, ticari ve askeri olarak incelemiş ve önerilerde bulunmuştur. Mahan'ın ifade etmiş olduğu 6 kritere bakıldığında ise bunları, coğrafi konum, fiziki yapı, arazinin büyüklüğü, nüfus sayısı, halkın karakteri ve hükümetin karakteri olarak sıralamıştır.

İlk olarak coğrafi konum kriterini Mahan şu şekilde ifade etmiştir, “*eğer bir millet kendini ne karadan savunma ne de topraklarını karadan genişletmeye mecbur kalmayacak kadar yerleşikse, hudutları karada olan bir halka nazaran amaç olarak denize yönelecektir.*”⁷ Mahan ülkenin coğrafi konumunun avantajlar sağlayacağını açıklarken bunun konuma bağlı olarak dezavantaj olacağını da belirtmiştir. Örneğin, Anadolu ve Balkanlara hâkim olan Osmanlı Devleti'nin Çanakkale ve İstanbul Boğazlarına hâkim olmadığı düşünüldüğünde deniz ticareti ve denizlerdeki askeri durumu risk altında olacaktır. Ancak bunun tersi durumda ise Osmanlı Devleti önemli su yollarına egemen olması nedeniyle askeri olarak güven içinde olurken aynı zamanda değerli olan bu geçiş yolu nedeniyle ticari açıdan avantajlı bir konumda olacaktır. Bu kriter birkaç düşünce ile tamamlanmaktadır. Eğer bir devletin önemli deniz ticaret yollarında müttefiki veya müttefik limanları yoksa deniz ticaretinin gelişmesinin zor olduğu ifade edilmiştir. Yine önemli stratejik su yollarına hâkim olmanın askeri ve ticari açıdan dünya deniz trafiğini kontrol etmesini sağlayacağı ifade edilmiştir.

İkinci kriter ise ülkenin fiziki yapısıdır. Bu kriter ile ilgili Mahan, “*bir ülkenin kıyı şeridi onun hudutlarından biridir ve gerisindeki bölgeye bu huduttan yani denizden ulaşmak daha kolay oldukça, halkın da onun vasıtasıyla dünyanın geri kalan kısmıyla bağlantı kurması daha rahat olacaktır. Eğer bir ülkenin çok uzun kıyı şeridine sahip olduğu fakat hiçbir limanı bulunmadığı farz edilecek olursa, böyle bir ülkenin kendine ait hiçbir deniz ticareti, hiçbir*

⁷ A.Thayer Mahan, *Deniz Harbi Üzerine*, Çev. A. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2013, s.41.

taşımacılığı, hiçbir deniz kuvveti olamaz.”⁸ Mahan bu ifadesi ile aynı zamanda fiziki yapının halkın denize olan ilgisine etki yapacağını ve fiziki yapının avantajı var ise bunun değerlendirilmesi gerektiğini ifade etmiştir. Karadeniz gibi uzun bir kıyı şeridinde sahip olunması kuşkusuz Osmanlı Devleti, Türkiye ve Sovyetlere önemli avantajlar sağlamıştır. Tüm bu etkenlerin dışında deniz kıyılarına çıkışı olan akarsuların iç kısımdan denize doğru ticaretin canlanmasına ve gelişmesine katkı sunacağı da ifade edilmiştir. Mahan bir ülkenin deniz nedeniyle iki veya daha fazla parçadan oluşmasının bir deniz kuvvetinin gerekliliği olarak ifade etmiştir. İtalya-Sicilya adası örneği üzerinden bir görüş ifade edilmiştir.

Üçüncü kriter ise arazinin büyüklüğüdür. Burada ifade edilen ise kıyıların uzunluğuna bağlı olarak nüfusun az veya çok olmasının bir ülkenin deniz gücüne etki yapacağıdır. Kıyı uzunluğu olası bir savaş anında bölgeyi savunacak bir nüfusa ihtiyaç duyacaktır. Eğer kıyıların uzun ancak nüfus az ise yeterli deniz gücü oluşturulamayacak ve devlet savaşta yenilgi veya büyük bir zarar alacaktır. Deniz gücüne etki yapan bir diğer kriter ise nüfus sayısıdır. Daha önce ifade edildiği üzere denizlerde güçlü olabilmek için nüfus sayısı önemlidir. Ancak burada bir başka bakış açısı daha sunulmuştur. Denize ilgi duyan, denizlerde görevli olan/olmaya hazır ve denizcilik ile ilgili malzemelerin üretiminde bulunan kişiler kast edilmektedir. Bu tür bir nüfus ne kadar fazla olur ve artarsa bir ülkenin deniz gücü o kadar gelişecektir.

Deniz gücünü etkileyen bir diğer kriter ise ulusal karakterdir. Mahan bu kriteri sömürge yönetimleri üzerinden açıklamaktadır. İngiltere’nin Fransız ve İspanyollardan farklı olarak sömürgeci güç olarak bulundukları yerlerde geri dönme arzularının pek olmadığı ve bunun gittikleri yerlerde huzursuzluk çıkmasına engel olduğunu ifade ederken bir diğer açıdan da İngilizlerin sömürge kaynaklarını geliştirmeyi amaçladığını ifade etmiştir. Buradan şu açıklama daha net bir fikir verecektir; bir ülkenin ulusal karakteri onun denizlerde ve denizle bağlantılı olduğu bölgelerde siyasetine etki yapmaktadır. Geliştirilen siyaset ise ülkenin deniz kuvvetlerini ve deniz ticaretini yönlendirmektedir. Son kriter ise hükümetin karakteri olarak ifade edilmiştir. Hükümetin, diğer kuruluşların ve ülke yöneticilerinin halk ile uyumlu bir deniz siyaseti geliştirmesi o ülkenin denizlerdeki başarısına doğrudan olumlu etki edecektir. Bunun tersi durumlar ise başarısızlığa neden olacaktır.

Mahan deniz hakimiyeti teorisinde ifade etmiş olduğu 6 kriter ile bir ülkenin deniz gücünü etkileyen unsurları açıklamıştır. Kuşkusuz ki bu teorisin ortaya konmuş olduğu 19.yüzyıl şartları sonrasında dünya siyaseti, teknolojik gelişmeler ve denizlerle ilgili birçok değişimler yaşanmıştır. Ancak teori içerisindeki kriterlerin güncellenerek çalışmalarda kullanılmasına engel teşkil etmemektedir. Yukarıda ifade edilen kriterler deniz hâkimiyeti teorisini ortaya koymaktadır. İlerleyen sayfalarda 1459-1476 arası Osmanlı Devleti’nin Karadeniz siyaseti incelenecek ve ardından teori açısından bu siyasetin incelemesi yapılacaktır.

II.1459-1476 ARASI OSMANLI DEVLETİ’NİN KARADENİZ SİYASETİ

Fatih Sultan Mehmed’in Anadolu ve Rumeli’de izlediği fetih siyasetinin arka planında belli başlı nedenler yatar. Bunlardan bir tanesi toprakların İslamlaşmasıdır. İstanbul’un fethi, II. Mehmed’i bir anda İslâm âleminin en şanlı sultanı durumuna getiriyordu. II. Mehmed, kendisini artık evrensel bir imparatorluğun, Rûm (Roma) kayserlerinin vârisi olarak görüyor, mutlak bir iktidar sahibi olduğuna inanıyor, İstanbul’un her bakımdan tekrar bir cihan devletinin merkezi haline gelmesini istiyordu. Aynı zamanda egemenliğin kaynağı hakkında İslâmî kavram da kuvvetle benimsemiştir. Evrensel otoritesini, İslâmî *gazî* sıfatına

⁸ Mahan, *a.g.e.* , s.48.

dayandırmak konusunda Fâtih oldukça başarılıdır⁹. Fatih için Osmanlı Devleti içinde İslam birliğinin sağlanması önemli yer tutar ve fetihlerinin ana neden unsurunu oluşturur.

Bir diğer neden Osmanlı'nın geleneksel topraklarını genişletme ve denizlere açılma politikasıdır. Bu, Osmanlıların denize açılma politikalarını ve donanma tesisinin geliştirilmesi ile yaptığı deniz savaşlarını içine alır. Osmanlı bu bağlamda denizlere kıyısı olan şehir ve beylikleri topraklarına katmayı hedeflemişlerdir. II. Mehmed de İstanbul kuşatması sırasında düşman donanması karşısında Osmanlı donanmasının mukavemet gösterememesini görmüş ve bir harp meclisi kurarak durum değerlendirmesi yapmıştır¹⁰. Fatih, denizciliğe daha önem verilmesi gerektiğini anlamıştır ve bunun için gerek Gelibolu, İzmit ve Gemlik ve gerekse İstanbul ve diğer münasip sahillerde donanmanın artmasına ve iyi gemici yetişmesine özen göstermiştir. İstanbul'da ilk tersane olarak İmparator Jülyen tarafından yapılan Kadırga Limanı'nda gemi yapılmaya başlanmıştır¹¹. İstanbul'un fethinden sonra Fatih donanmanın geliştirilmesi ve denizlerde hâkimiyetin sağlanması için yönünü Akdeniz, Ege ve Karadeniz'e çevirmiştir.

A. KARADENİZ'İN ÖNEMİ VE HEDEFLenen SİYASET

Anadolu'nun büyük bir kısmını hâkimiyeti altına alan Osmanlılar için Karadeniz önemli bir konumdaydı. İstanbul fethinin ardından 1 Haziran'da Galata Cenevizlilerden teslim alınmış, kendilerine şer'i eman hükümleri uygulanarak Osmanlı ülkesinde serbest ticaret hakkı tanınmıştı. Boğazlara hâkim olan Fâtih Sultan Mehmed, Karadeniz'in tamamıyla kendi hükmü altında olduğunu biliyordu ve burayı bir Türk gölü haline getirmeye çalıştı¹².

Karadeniz'de Cenevizlilere tabi Amasra, Sinop ve Samsun gibi önemli ticaret limanlarıyla Candaroğulları ve Trabzon Rum İmparatorluğu bulunuyordu. Karadeniz'in diğer kıyılarında ise Kırım Hanlığı, Rusya ve Eflak-Boğdan Prenslikleri bulunmaktaydı. Karadeniz'in fethi ile burası bir Türk gölü haline gelecek Türklük ve İslamiyet burada kuvvetlenecekti. Ayrıca boğazların kontrolü kuvvetlenecek, ticaret yollarının kontrolünün Osmanlıların eline geçmesiyle ekonomik kalkınma güçlenecekti. Ekonomik kalkınma güçlendikçe fetihlere harcanan para artacak böylelikle Osmanlı'nın topraklarını genişletmesi ve ekonomik kalkınma doğru orantılı olarak artacaktır.

Fatih Sultan Mehmed, fethi müteakip Asya ve Avrupa kıtalarını birbirine bağlayan boğazlarda daha önce sağladığı hâkimiyeti kuvvetlendirdi ve Sadrazam Mahmud Paşa'nın yönetimindeki Osmanlı donanması, Karadeniz'in Anadolu kıyılarını kendi topraklarına katmak amacıyla yola çıktı¹³.

B. KARADENİZ'DE FETİH POLİTİKALARI

Fatih'in Karadeniz'deki fetih politikalarını, hem daha rahat incelenmesi hem de konunun daha iyi anlaşılması bakımından Karadeniz'in Anadolu Kıyılarındaki ve Diğer kıyılarındaki fetihler olmak üzere ikiye ayırmak mümkündür. Buna göre öncelikle Anadolu sahillerindeki fetihler incelenecektir.

1. ANADOLU FETİHLERİ

Fatih'in ilk hedefinin Roma İmparatorluğu'nu kendi hükmü altında yeniden canlandırmak olduğu, onun fetih plânlarından açıkça bellidir. İlk, o, bilinçli olarak Bizans tahtına hak iddia edebilecek bütün hanedanları ortadan kaldırdı. Kemal Paşazadeye göre Fâtih “*Urum*

⁹ Halil İnalçık, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2008, s.84.

¹⁰ Aydın Taneri, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981, s.333-334.

¹¹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988, s.29.

¹² Halil İnalçık, “Mehmed II”, *TDVİA*, C.28, Ankara 2003,, s.403.

¹³ İdris Bostan, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008, s.18.

sınıfında Tekvur adına bir adam” bırakmamaya çalıştı¹⁴. Bu amaçla öncelikle Karadeniz’de faaliyet gösteren Cenevizlilerin ortadan kaldırılması gerekiyordu.

Cenevizlilerin kontrolü altında Amasra vardı. Burası Osmanlı Devleti’ne her sene bir miktar vergi verirdi. Cenevizliler İstanbul’un fethinden sonra Galata taraflarının kendilerinde kalması için uğraşmıştı. Padişah, orasının kendi mülkü olduğunu ve cebren değil halkın kendi rızası ile aldığını söyleyerek Cenevizliler’e cevap vermiştir. Bundan sonra Cenevizliler düşmanca bir tavır izlemişlerdir. Fatih bu durumu ortadan kaldırmak istemiştir¹⁵. Amasra, doğu ve batıdaki iki körfez arasında, adaya benzer iki kayalık burun üzerinde bulunuyordu. İç koylarında iki liman bulunuyordu. Cenevizliler eski şehrin etrafına kaleler ve surlar inşa etmişlerdi ve bunlar yeni şehri de çevrelemekteydi. Bu yüzden şehir karadan ziyade denizden saldırıya daha açıktı¹⁶. Sultan Mehmed 1459’da kendisi kara yolu ile Amasra üzerine giderken Mahmud Paşa’yı da donanma hazırlayarak Amasra’ya gönderdi. Amasra’nın Cenevizli hâkimi bu durum üzerine şehrin anahtarlarını Sultan’a getirdi ve teslim oldu. Cenevizli yöneticiler İstanbul’a gönderilirken Amasra yakınlardaki başka bir Osmanlı yerleşim biriminin halkı Amasra’da iskân edildi¹⁷.

Amasra’nın savaşız alınmasından sonra Bursa’ya dönen Fatih, Trabzon üzerine sefer yapacağını İsfendiyaroğlu İsmail Bey’e bir mektup göndererek bahsetmiştir. Mektupta donanmaya yiyecek temin etmesini ve gerekirse bölgenin zengin maden gelirlerini vermesini emretti. Yazdığı ikinci mektupta da oğlu Hasan’ı kendisiyle buluşması için Ankara’ya göndermesini istedi. Yeğeni ile Ankara’da buluşan Fatih, İsmail Bey’e Sinop’u almak istediğini, karşılığında kendisine Filibe’yi vereceğini aksi halde kendisinin Sinop’a geleceği haberini yolladı. Bunun üzerine İsmail Bey’in topraklarının büyük bir kısmı kardeşi Kızıl Ahmed’e devredildi¹⁸. Kızıl Ahmed, sadrazam Mahmud Paşa ile Kastamonu’ya gelince halk tarafından kabul edilip Candar Beyi oldu. Fatih, Kastamonu’ya geldi ve Sinop üzerine hareket etmeden önce Mahmud Paşa’yı ileri sevk etti. Mahmud Paşa, İsmail Bey’e bir mektup yazarak kan dökülmesine mahal verilmemesi gerektiğini söyledi. Bunun üzerine İsmail Bey Sinop kalesinden çıktı ve Sinop da kan dökülmeden 1461’de alınmış oldu¹⁹. Böylece Candaroğulları Beyliği Osmanlı Devleti’ne katıldı.

Fatih, Karadeniz’in Anadolu kıyılarında ilerlerken sırada topraklara katılması gereken Trabzon Rum İmparatorluğu vardı. Trabzon konum itibarıyla doğudan ve İran’dan gelen kervanların üzerinde bulunuyordu dolayısıyla önemli bir ticaret merkezidi ayrıca Fatih, Bizans’la ilgili olan her teşekkülü ortadan kaldırmayı hedefleyen bir siyaset izlediği için Trabzon Rum İmparatorluğu’nun da bu siyasetin dışında kalmasına imkân yoktu²⁰. Trabzon Rum İmparatorluğu, kurulduğu sıralarda sınırları Karadeniz Ereğlisi’nden Batum’a kadar devam ederken son senelerinde Giresun ile Batum arasına inhisar etmişti ve güney sınırları da Bayburt ile Gümüşhane’nin kuzeyinden geçip dağ silsilesiyle çevreleniyordu. Bu sıralarda İmparatorluğun başında David Komnen vardı. Komnen bu dönemde Osmanlı aleyhine bir takım faaliyetler içine girdi. Osmanlı’ya vermekte olduğu vergiyi kestiği gibi eskiden vermiş olduğu vergileri de Uzun Hasan vasıtası ile geri istemişti. Doğu Anadolu’da o tarihte oldukça kuvvetli bir devlet kuran Uzun Hasan’ın İmparatorluk tarafında olması Fatih’in burayı alma

¹⁴ İnalçık, *a.g.e.*, s.84.

¹⁵ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.48.

¹⁶ Franz Babinger, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2003, s.168.

¹⁷ Kenan İnan, “Fatih Sultan Mehmed-İstanbul’un Fethi ve Etkileri”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.292.

¹⁸ Babinger, *a.g.e.*, s.176.

¹⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.50.

²⁰ Selahattin Tansel, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, TTK, Ankara 2009, s.261.

düşüncelerini tahrik etti²¹. Bu arada Komninos Osmanlılara karşı geniş bir ittifak kurmayı amaçlıyordu. Bu amaçla papanın elçisi Lodovico 1460'ta, Uzun Hasan'ı, İsfendiyaroglu İsmail Bey'i, Karaman Bey'i İbrahim'i ittifaka çağırdı. Trabzon Rum İmparatoru ile Gürcistan beylerinin ve Uzun Hasan'ın elçilerinin bulunduğu bir heyet batı memleketleri Osmanlılara karşı bir savaşa girdiklerinde kendilerinin de savaşa katılacaklarını bildirdi. Uzun Hasan Osmanlıya bir heyet göndererek Trabzon'un vergiden affedilmesini istemiştir. Bunun yanında Uzun Hasan'ın kurduğu Akkoyunlu Devleti kuvvetleri Osmanlı topraklarını tecavüz etmeye başlamıştı. Osmanlı Trabzon ile bir savaşta Uzun Hasan'ın müdahale edeceğini düşünüyordu. Bu yüzden önce bu devletin ortadan kalkması gerekiyordu. Anadolu Beylerbeyi Gedik Ahmed Paşa Akkoyunlu'ya ait Koyulhisar önlerine gelip Hurşid Bey'in ordusunu yenmiştir ve Uzun Hasan ile Osmanlı topraklarını rahatsız etmeme ve Trabzon Rum İmparatorluğu'na yardımda bulunmamak şartıyla bir anlaşma yapılmıştır²². Artık Fatih Trabzon'a doğru daha rahat gidebilirdi ve yönünü kuzeye çevirdi. 1461'de Osmanlı ordusu ikiye ayrıldı ve Mahmud Paşa batıdan Padişah ise sol taraftan Trabzon'a doğru yola çıktı.

Osmanlı donanması daha önce gelip Trabzon'u denizden kuşatmış bulunmaktaydı. Ancak Trabzon İmparatoru Sultan Mehmed'in dağları aşarak güneyden şehre ulaşabileceğini tahmin etmemişti. Bu sebeple imparator şehirden ayrılma fırsatı bulamadı. Önce akıncılar daha sonra da asıl ordu şehre ulaştı ve kale her taraftan kuşatılmış oldu. Herhangi bir saldırı yapılmadan top ateşi için hazırlık yapıldığı sırada başka devletlerden yardım alamayan imparator, Mahmut Paşa'nın şehri teslim etme teklifine karşılık Kale'yi ve bölgeyi teslim etmeye karar verdi. Kendisi ve ailesi için aman dileyerek teslim oldu²³. Böylece Karadeniz'in Anadolu sahilleri tamamen Osmanlı hâkimiyetine girmiş oldu.

*Eski Osmanlı defterlerinin tetkikinden anlaşıyor ki, Osmanlı fethi, âdeta sistematik bir şekilde muayyen safhalardan geçerek gerçekleşirdi. Öncelikle bir haracgüzârlık devresi, bir alışma zamanı teşkil eder, onun arkasından, bazen tamamıyla sulhçu vasıtalarla yerli hanedan bertaraf edilir; fakat eski devlete mensup unsurlar muhafaza olunur ve yapılan bir tahrirle bunlar Osmanlı nizamına intibak ettirilirdi. Bunu müteakip yeni nizam tedricen her şeye kendi kalıbını verirdi. Fakat hiçbir zaman eski nizamın birden ve toptan ilgası, Osmanlı kanun ve nizamlarının zorla tatbiki gibi bir şeye rastlanmamıştır*²⁴. Karadeniz'de faaliyet gösteren beylik ve devletlere baktığımızda bunların haracgüzâr olduğu yani Osmanlı'ya vergi verdiği görülür. Vergi vermelerinin ardından tamamen Osmanlı'ya tabiiyetleri icap edecekti. Fatih'in Karadeniz'in Anadolu kıyılarındaki fetihlerine baktığımızda Cenevizlilerin ve Candaroğulların elindeki toprakların kan akıtılmadan, anlaşma yoluyla alındığı görülmektedir.

2. KARADENİZ'İN DİĞER KIYILARINDAKİ FETİHLER

Fatih Sultan Mehmed devrinde Karadeniz'in diğer kıyılarında, kuzeyde, parçalanmış Altın Orda Devleti topraklarında kurulan Kırım Hanlığı, Kırım üzerinde daha sonra hak iddia edecek ve Çarlık olacak Moskova Knezliği, kuzey batısında Eflak, Boğdan Prenslikleri yer alıyordu. Altın Orda'nın dağılmasından sonra Kırım'da yaşanan taht kavgalarını Hacı Giray kazanmıştı. Hacı Giray vefat edince tekrar başlayan taht kavgaları Fatih'in bölgeye Gedik Ahmed Paşa'yı göndermesi ve Mengli Giray'ı taht için desteklemesiyle sorun çözülmüştür. Fatih, Karadeniz'de ilerlerken ve Kırım tarafında Osmanlılar söz sahibi olabiliyorken Fatih'in Karadeniz'i bir Türk gölü yapma yolundaki adımları için dikkati buraya çevrilmişti. Bu arada Altın Orda Devleti ile mücadele eden Moskova Knezliği Kırım için Osmanlılar ile mücadele edebilecek güce sahip değildi ve bölgede Cenevizlilerin olmasındansa Osmanlılarla ticaret

²¹ Uzunçarşılı, a.g.e., s.52.

²² Tansel, a.g.e., s.265-266.

²³ İnan, "a.g.m.", s.295.

²⁴ Halil İnalçık, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, TTK, Ankara 1995, s.181.

yapmayı daha uygun buluyordu. Bu yüzden Moskova Knezliği ile Osmanlı ilişkileri Fatih döneminde daha sakin geçmiştir. Knezlik, Osmanlı'nın Karadeniz'de ilerlemesine tehdit oluşturacak bir unsur değildi.

Fatih, 1475 yılına kadar Karadeniz'in Anadolu sahillerini ele geçirmiş fakat aynı denizin Kırım sahilleri üzerindeki Ceneviz limanlarına henüz dokunmamıştı. Buradaki Kefe, Azak, Mankup şehirleri büyük ticaret yolları üzerinde bulundukları için faal birer liman halindeydiler. Özellikle Astaragan, Urganç ve Kabil'den gelen yol ile İran'dan geçen iki kervan yolunun üzerinden gelen ticaret eşyası bu limanlar sayesinde batıya taşınmaktaydı. Ayrıca Hint ve Çin'den gelen baharat ile Hazar sahillerinden sevk olunan ipekler de buraya geliyordu. Bundan başka bu limanlardan buğday, kürk, deri, balık, havyar, balmumu ve tuz gibi şeyler de naklediliyordu. Burada Ceneviz ve Venedik rekabeti vardı. Cenevizliler Altın Ordu hanlarından Kefe'de ticaret yapmak üzere yerleşme müsaadesi almışlardı. Burası zamanla Tatar, Rus, Çerkez ve Cenevizli gibi çeşitli milletlerin bir araya gelerek ticaret yaptığı bir yer haline geldi²⁵. Bu arada Kırım'da da taht kavgaları ve iç çalkantılar meydana gelmekteydi. Kefe'deki Tatar büyüklerinden bazıları, bilhassa Eminek Bey (Mirza), Kırım Hanlığı'nın sahne olduğu bu mücadelelere bir son vermek amacıyla Osmanlı Devleti'ne müracaatla yardım talebinde bulunmuşlardır. Kırım'ın ileri gelenleri tarafından yapılan bu müracaat, Karadeniz'in kontrol altına alınması için zaten muayyen faaliyetler içerisinde olan Fatih Sultan Mehmet için kaçırılmaması gereken büyük bir fırsat olmuştur. Kırım Hanlığı'nın içinde bulunduğu durumu da dikkate alan Osmanlı Padişahı, Kırım sahillerinin fethi için Gedik Ahmet Paşa komutasındaki Osmanlı donanmasını 1475 yılında bu bölgeye gitmekle görevlendirmiştir. 1475 yılı ortalarında Karadeniz'in kuzeyinde Ceneviz'e ait bir ticaret kolonisi olan Kefe sahillerine ulaşan Gedik Ahmet Paşa Kefe'yi fethetmiş, arkasından da Kerç, Sudak ve Balıklıgözü kalelerini teslim almış, hemen arkasından da Azak, Taman ve Mankub kalelerini fethetmiştir²⁶. Böylece Karadeniz'deki Ceneviz hakimiyetine tamamen son verilmiştir. Bu fetih Karadeniz'in kuzey batı kısımlarının alınmasına hatta Lehistan'ı tehdit edilmesine de yarayacaktı.

Karadeniz'in Kuzey kıyılarının batı kısmında Eflak ve Boğdan Prenslikleri bulunmaktadır. Bunlar Tuna Nehri'ne de komşu olan ülkeler olması nedeniyle konum itibariyle önem taşıyorlardı. Fatih fetih politikalarını bir yandan Karadeniz'de yürütürken diğer yandan Avrupa'da da sürdürüyordu. Eflak-Boğdan Prensliklerinin alınması Osmanlı'nın hem Karadeniz'deki hâkimiyetinin güçlenmesinde hem de Avrupa'daki ilerlemesinde etkili olacaktı.

Osmanlı hâkimiyetinin Güneydoğu Avrupa'da genişlediği esnada Hristiyan prenslerin mevcut tehlikeden daha ağır sonuçlara maruz kalılabileceği veya istila ile karşılaşabilecekleri korkusu, Osmanlı üstünlüğünü kabullenmelerinde ve dolaylı olarak vergi ödemeye razı olmalarında belirleyici olmuştur. Eflak ve Boğdan voyvodaları XIV. yüzyıl sonları XV. yüzyılın ilk yarısından itibaren Tuna Nehri çevresine yönelik Osmanlı tehlikesinin farkına varmaya başlamışlar ve Osmanlı'nın haraçgözarları olmuşlardır²⁷. XIV. Yüzyıl'ın ilk yarısında Eflak Prensligi'nde bir tarafta Macarların desteklediği Mihail, bir tarafta Osmanlıların desteklediği II. Dan arasında taht kavgaları başlamıştı. Neticede II. Dan tahta geçmiştir. O ölünce yerine Vlad Drakul, daha sonra 1456'da da Osmanlı tarihine Kazıklı Voyvoda olarak geçen Vlad Çepeş tahta geçmiştir.

²⁵ Tansel, *a.g.e.*, s.271.

²⁶ Metin Hülâgü, "Kırım Hanlığı'nın Kuruluşu ve Türk- Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)", *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, TİKA, Simferopol, Ukrayna, Kırım, 31 Mayıs-4 Haziran 2004*, s.4.

²⁷ Viarel Panaite, "Osmanlı Hakimiyeti'nin Tuna Nehri'nin kuzeyinde Yayılışı XIV.- XVI. Yüzyıl'da Eflak ve Boğdan", *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.207.

Vlad, tahttaki yerini sağlamlaştırdıncı haraç ödemeyi kesmiş, Osmanlı topraklarına saldırmaya ve Türkleri öldürmeye başlamıştı. Fatih'in özel ktibi Kurnaz Katavolenos Eflak Prensini tuzağa düşürmek için bir plan hazırlamıştı ancak plan başarısızlıkla sonuçlandı. Vlad, Rum ktiple Osmanlı'ya haraç ödemeye giderken yanına bir çok asker almıştı. Yolda onları bekleyen Osmanlı askerleriyle çatışma başladı ve Vlad'ın askerleri galip geldi. Vlad bir ordu toplayarak Tuna'yı geçti ve Osmanlı topraklarını yağmaladı. Oradaki halka çeşitli işkenceler uyguladı. Bunu duyan Fatih her tarafa ulaklar gönderip büyük bir ordu topladı. Bir destek filosu Karadeniz'den Tuna'ya gönderildi. Ancak Vlad yaptığı ani saldırılarla Türkleri yıpratmayı başardı. Vlad, geri çekilmeye başlayan Osmanlı ordusunun peşini bırakmadı ve ordusunun bir kısmını Boğdan'a çekip Eflak'ta yalnızca altı bin asker bıraktı. Osmanlı ordusunun sağ kumandanı Turhanlı Ömer Bey Eflak'taki bu ordunun neredeyse tamamını yok etti. Eflak ordusu gszleşti ve stnlk Osmanlılara geçti. Osmanlılar Tuna'yı geçerek 1462'de İstanbul'a geldiler. Yanlarında Vlad'ın kardeşi Radu'yu esir olarak almışlardı. Tuna'daki boyar denilen soylular da Vlad'ın üzerinden desteklerini çektiler ve Radu'yu liderleri olarak tanıdılar. Vlad Erdel'e sığındı. Radu 12 bin dukalık haraç ile Türkler'in hâkimiyeti altına girdi²⁸. Eflak Osmanlı boyunduruğu altına girince Tuna boylarında Karadeniz kıyılarında Boğdan Voyvodalığı kalmıştı. Boğdan da 1455 III. Petro zamanından beri Osmanlılara vergiye tabiiydi. Bundan sonra Fatih yönünü oraya çevirdi.

Osmanlılar, Kefe'yi aldıktan sonra Boğdan topraklarına kaçan Cenevizlileri kabul eden ve vergisini de vermek istemeyen Stefan el Mare zerine 1475'te Hadım Süleyman Paşa'yı göndererek bir sefer düzenlediler. Ancak Süleyman Paşa'nın ordusu mağlup oldu. Bunun zerine 1476'da bizzat padişahın kumandasıyla Boğdan zerine sefere çıkıldı ve Stefan mağlup edildi. Tekrar muhalefete kalkan prensin elinden Kili ve Akkerman alınarak Tuna ve Karadeniz sahilleri tamamen Osmanlı'ya geçmiş oldu²⁹.

Fatih'in Karadeniz'in kuzey sahillerindeki fetihlerine bakıldığında buradaki devletlerin Osmanlı'ya haragzar olarak bağlı oldukları görülmektedir. Fatih, buradaki devletlerin yaşadığı taht kavgalarından oldukça iyi yararlanmış, ordu ve donanmanın başındaki komutanların desteğiyle buraları fethetmiştir. Artık Karadeniz tamamen bir Türk gölü haline gelmiş, boğazların kontrolü sağlamışmış, buna bağlı olarak ticaret Osmanlıların eline geçmiştir.

III. DENİZ HÂKİMİYETİ TEORİSİ AÇISINDAN OSMANLI'NIN KARADENİZ SİYASETİ

Mahan'ın ortaya koymuş olduğu deniz hâkimiyeti teorisi ve Osmanlı Devleti'nin Karadeniz ile ilgili izlemiş olduğu siyasetin ifade edilmesinin ardından bu başlık altında izlenen siyasetin deniz hâkimiyeti teorisi açısından incelenmesi yapılacaktır.

İlk kriter olan coğrafı konum açısından incelendiğinde Fatih'in fetih planları çerçevesinde Karadeniz için karadan ve denizden ilerlediği görülecektir. Bakıldığında Fatih'in Amasra'dan başlayarak, Sinop, Trabzon'un yani Karadeniz'in Anadolu topraklarında ki kısmını aldığı görülmüştür. Kuzey'de ise Kırım, Eflak ve Boğdan'ı alarak Karadeniz'e yönelik fetih planlarını uygulamıştır. Burada boğazların Osmanlı Devleti elinde olması ve karşısındaki devletlere boğazlardan herhangi bir yardım gelme ihtimalinin olmaması coğrafı konum ve bu konuma egemen olmanın bir avantajıdır. Mttetik kuvvetler açısından bakıldığında Kırım'da Mengli Giray'ı desteklemesi, İsfendiyaroğlu İsmail Bey'in Fatih'in mektuplarına olumlu yanıt vermesi coğrafı konumda müttetik veya siyasi desteğin fetihlerde önemli olduğunu ortaya koymuştur.

²⁸ Babinger, *a.g.e.*, s.187-189.

²⁹ Uzunçarşılı, *a.g.e.*, s.431.

İkinci kriter olan fiziki yapının fetihler açısından olumlu bir katkı yaptığı görülecektir. Amasra'nın fethinde şehrin iki körfez arasında ada gibi olması ve Cenevizlilerin eski şehrin etrafına yapmış oldukları imar, Osmanlı Devleti'ni denize yönlendirmiştir. Bunun sonucunda güçlü bir donanma ile gelen Osmanlı Devleti başarılı olmuş ve fetih hareketi Cenevizlilerin teslimi olması ile sonuçlanmıştır. Burada fiziki yapının Osmanlı Devleti'ne olumlu açıdan desteği olduğu görülecektir. Trabzon fethinde ise Rum İmparatorluğu'nun güney sınırlarının Bayburt ve Gümüşhane'nin kuzeyinden dağ sırası oluşturması Rumları yanıltmış ve Fatih güneyden gelerek fetih hareketinde başarılı olmuştur. Burada Osmanlı'nın donanma ile önceden Trabzon'u kuşatma altına alması bir başka yanıltıcı unsur olmuştur. Karadeniz'e kıyısı olan Amasra, Sinop ve Samsun gibi önemli limanların alınması devletin deniz ticaretinin gelişmesine neden olmuştur. Kırım'ın da aktif bir liman olması ve Karadeniz'in kuzeyinde yer alması Osmanlı Devleti'ni buraya yöneltmiştir. Kırım'ın Kefe, Azak ve Mankup gibi büyük ticaret yollarına yakın olması deniz ticaretinin aktif olmasını sağlamış ve Osmanlı deniz ticareti açısından aktif olan bölgeyi egemenliği altına almıştır. Eflak ve Boğdan'ın ise Tuna nehrine komşu olması nedeniyle Osmanlı Devleti için önem bir konumdaydı. Kazıklı Voyvoda olarak bilinen Vlad Çepeş ile mücadelenin kazanılmasında Osmanlı'nın Karadeniz'den Tuna'ya bir filo göndermesi etkili olmuştur. Görüldüğü üzere Tuna Nehri'nin sağladığı imkân Osmanlı Devleti'nin başarısına etki etmiştir.

Deniz hâkimiyeti teorisinin üçüncü kriteri arazinin büyüklüğü ile dördüncü kriteri olan nüfus sayısı beraber ele alınacaktır. Karadeniz fetihlerinin ardından Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de arazi büyüklüğünün ve nüfusun sayısının arttığı görülecektir. Fetihlerin 15.yüzyılda olması ve nüfus ile ilgili olarak net bir bilgi olmaması bu kriter açısından inceleme yapılmasını zorlaştırmaktadır. Günümüzde olduğu gibi donanmada bulunan asker sayısı ile ülke nüfusunun bilinmesi bu kriterler açısından Osmanlı Devleti'nin incelemesini kolaylaştırabilirdi. Ancak her iki kriter için şu sonuçlara varılabilir, Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi ile ilgili dönem içerisinde ortaya çıkacak herhangi bir saldırıda Osmanlı Devleti'nin Karadeniz içerisinde zorlanmayacağıdır. Fetihlerde donanmanın etkin rolünün olması ve kara birliklerinin buna destek vermesi ilerleyen süreçte güçlü konumda olan Osmanlı'nın asker gücü olarak Karadeniz'de sorun yaşamayacağını ortaya koymuştur.

Beşinci kriter ise ulusal karakterdir. Ulusal karakter açısından bakıldığında Osmanlı Devleti'nin Karadeniz'de egemenlik sağladığı alanlarda halk ile sorunlar yaşamadığı veya büyük bir direniş olmadığı görülmüştür. Literatürde sıkça ifade edilen Osmanlı Devleti'nin kendi içerisinde yaşayan milletlere karşı izlemiş olduğu olumlu siyasetin yeni egemenlik alanlarında pozitif bir etkisi olduğunu ve devletin burada yüzyıllarca kalmasını sağladığı görülmüştür. Toplum içerisinde oluşan huzur ortamı aynı zamanda devletin diğer bölgelere fetih için yönelmesine olumlu katkı sunmuştur. Çünkü bir devletin kendi içerisinde huzurlu ve istikrarlı olması dış politikasında veya ilgili tarihte topraklarını genişletmesi için önde gelen unsurlar arasında yer alıyordu. Yukarıda da ifade edildiği üzere Osmanlı Devleti'nin bir bölgeyi fethetmeden önce vergiye bağlama, barışçıl yöntemlerle mevcut yönetimi görevden uzaklaştırma gibi yöntemler uygulaması bir politikasıydı. Bu durum bölge halkının Osmanlı Devleti'ne bakışını olumlu olarak etkilerken, devletin yeni topraklarında sorun yaşama ihtimalini en aza indirirdi.

1459-1476 yılları arasında Osmanlı Devleti son kriter olan hükümetin karakteri açısından incelendiğinde birçok sonuca ulaşılabilecektir. Öncelikle şu vurgunun yapılması gereklidir. Kriter içerisinde olan hükümet burada padişah olarak kabul edilmiş, diğer kuruluşlar ve ülke yöneticileri ise Osmanlı Devleti'nin paşaları olarak kabul edilmiştir.

Bu dönemde Anadolu'nun Karadeniz kıyıları ile Karadeniz'in kuzey bölgeleri egemenlik altına alınmıştır. Fatih Karadeniz'i bir Türk gölü haline getirerek burada siyasi, ticari ve

ekonomik birçok alanda birliğin sağlanmasını ve devletin, boğazların güvenliği açısından rahat bir konumda olmasını sağlamayı amaçlamış ve bunu başarmıştır. Bu başarının elde edilmesinde rakiplerin kendi arasındaki taht kavgaları, üçüncü ülkeler ile rakiplerin ilişkileri ve Osmanlı Devlet adamlarından ihtiyaç duyulan konularda faydalanılması olumlu katkı sunmuştur. Devletin Kırım'da taht kavgaları esnasında Mengli Giray'ı desteklemesi, Trabzon'un fethinde İsmail Bey'den isteklerde bulunması ile buraların fetih süreci Osmanlı'nın lehine sonuçlanması gerçekleşmiştir. Eflak Prenslığının de taht kavgası içerisinde olması Osmanlı Devleti'nin buraya yönelmesinde etkili olmuştur. Tüm bu gelişmelerde hükümetin yanı sıra devlet adamları ve yardımcı kuruluşların önemli etkisi de olmuştur. Osmanlı donanmasında Sadrazam Mahmud Paşa Karadeniz fetihlerinde etkin rol oynamış, Kırım sahillerinin fethin de Gedik Ahmet Paşa doğrudan olumlu rol oynamıştır. Trabzon'un fethinde ise(ise kaldırılmalı) ön hazırlık olarak Akkoyunlu Devleti Gedik Ahmet Paşa ile mağlup edilmiştir. Eflak'ta ise mücadelenin kazanılmasında Turhanoglu Ömer Bey etkili olmuştur. Bu açıdan bakıldığında hükümet ile diğer kuruluşlar ve ülke yöneticileri arasında uyumlu bir politikanın Karadeniz'deki fetih hareketlerine olumlu bir katkı sunduğu görülmüştür. Devletin Trabzon Rum İmparatorluğu'nun yıkılması ile sonuçlanacak fetih hareketinde Rum İmparatorluğu-Akkoyunlu Devleti arasında Osmanlı Devleti'ne askeri saldırı ile sonuçlanabilecek bir sürecin önlenmesi yine devletin kendi içerisindeki iç barışı ile Osmanlı'nın lehine olarak sonuçlanmıştır.

SONUÇ

Karadeniz tarihten günümüze kadarki süreçte bir rekabet alanı olmuş, Osmanlı Devleti'nin sınırlarının genişlemesi ilerleyen süreçte ise Rusların güçlü bir imparatorluk olması ile beraber Karadeniz'e yönelik faaliyetlerin artmasına neden olmuştur. Artan bu faaliyetler her gelişmede Osmanlı'nın aleyhine işleyen bir süreç olmuştur. Karadeniz'in bu önemi çalışmada denizleri birinci plana alan deniz hâkimiyeti teorisi açısından 1459-1476 yılları arasında Osmanlı Devleti'nin Karadeniz siyasetinin incelenmesini sağlamış ve bu inceleme sonucunda çeşitli verilere ulaşılmıştır.

Yukarıda da ifade edildiği şekilde 6 kriter inceleme esnasında Osmanlı Devleti'nin mevcut durumuna uyarlanarak açıklanmaya çalışılmıştır. Bu uyarlamada tarihsel gerçeklerden uzaklaşmamıştır. Bir bütün olarak bakıldığında deniz gücünü etkileyen kriterler açısından devletin bu fetih hareketlerinde başarılı olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca varılmasında sınırların genişlemesi sürecinde devletin kendi içerisinde askeri, siyasi ve ekonomik açıdan sorunlar yaşamaması ve fetih hareketleri esnasında ifade edilen alanlarda dış politikasını uyumlu yönetmesi etkili olmuştur. Sınırların artması sürecinde devletin stratejik bölgelere yönelik siyasi ve askeri adımları, şartlara göre politikalar belirlemesine neden olmuş, bu ise bazen donanma bazen ise kara güçlerine görev verilmesine neden olmuştur. Kırım fethi ve Akkoyunlu Devleti ile mücadele dış politikada siyasetin ve askeri mücadelenin beraber yürüdüğünü ortaya koymuştur. Padişah'ın ve onun yanındaki paşaların bir bütün olarak uyumlu siyaseti ise başarının gelmesine neden olmuştur. Ele geçirilen önemli limanlar ekonomik olarak fayda sağlarken, karada artan sınırlar yeni komşular ve fetih hareketlerinin ön hazırlayıcısı olmuştur. İfade edilebilir ki, Fatih döneminde Karadeniz'in bir Türk gölü haline gelmesi deniz hâkimiyeti teorisi açısından başarılı bir şekilde gerçekleşmiş ve tüm kriterlerin şartları etkin bir şekilde başarı ile uygulanmıştır.

KAYNAKÇA

Arı, Tayyar, *Uluslararası İlişkiler Kuramları-I*, Anadolu Üniversitesi Yayını, Eskişehir 2013.

Babinger, Franz, *Fatih Sultan Mehmed ve Zamanı*, Oğlak Yayınları, İstanbul 2003.

Bostan, İdris, *Beylikten İmparatorluğa Osmanlı Denizciliği*, Kitap Yayınevi, İstanbul 2008.

Demirel, Demokkan, “Max Weber’in Sosyoloji Kuramı”, Turkish Studies, Sayı 8, 2013, s.364, http://turkishstudies.net/Makaleler/987658737_25demirel%20demokan%20sos-361-369.pdf, (05.02.2017), 361-369,

Ermağan, İsmail, “Uluslararası İlişkilerde Çatışma ve İşbirliği Olgularına İlişkin Teoriler” *Siyaset Bilimi’nde Kuram-Yöntem-Güncel Tartışmalar*, 2.Baskı, Derleyen: A. Baran Dural, Paradigma Akademi Yayınları, Edirne 2013. , s.399-438.

Hülagu, Metin, “Kırım Hanlığı’nın Kuruluşu ve Türk- Rus İlişkilerindeki Yeri (1441-1783)”, *Uluslararası Türkoloji Sempozyumu, TİKA, Simferepol, Ukrayna, Kırım, 31 Mayıs-4 Haziran 2004*, <http://www.metinhulagu.com/icerikler.asp?id=152>, (09.02.2017), s.1-39.

İnalcık, Halil, *Devlet-i Aliyye*, Türkiye İş Bankası Yayınları, Ankara 2008.

İnalcık, Halil, “Mehmed II”, *TDVİA*, C.28, Ankara 2003, s.395-407.

İnalcık, Halil, *Fatih Devri Üzerine Tetkikler ve Vesikalar*, TTK, Ankara 1995.

İnan, Kenan, “Fatih Sultan Mehmed-İstanbul’un Fethi ve Etkileri”, *Türkler*, C.9, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.279-311.

Koçer, Gökhan, “ Karadeniz’in Jeopolitiği ve Güvenliği: Türkiye Perspektifi”, *Uluslararası Deniz Hukuku’nda Kıyı Devletinın Gemilere El Koyma Yetkisinin Sınırları Sempozyumu Trabzon 2011*, <http://www.orsam.org.tr/files/Kitaplar/2tr.pdf#page=28>, s.27-37, (04.02.2017)

Mahan, A.Thayer, *Deniz Harbi Üzerine*, Çev. A. Tunçer Büyükonat, Doruk Yayıncılık, İstanbul 2013.

Panaite, Viarel, “Osmanlı Hâkimiyetinin Tuna Nehri’nin kuzeyinde Yayılışı XIV.- XVI. Yüzyıl’da Eflak ve Boğdan”, *Türkler*, Yeni Türkiye Yayınları, Ankara 2002, s.206-218.

Taneri, Aydın, *Osmanlı Kara ve Deniz Kuvvetleri*, Kültür Bakanlığı Yayınları, Ankara 1981.

Tansel, Selahattin, *Osmanlı Kaynaklarına Göre Fatih Sultan Mehmed’in Siyasi ve Askeri Faaliyeti*, TTK, Ankara 2009.

Uzunçarşılı, İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C.2, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara 1988.